

**ЁШЛАР ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ СОҲАСИДАГИ
ҚОНУНЧИЛИКНИ ТИЗИМЛАШТИРИШ ВА КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ
ИСТИҚБОЛЛИ ЙЎНАЛИШЛАРИ**

Хуррамов Алишер Суюнович

©Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги Университети мустақил изланувчиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18627590>

Аннотация. Ушбу мақолада ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш масалалари таҳлил қилинади.

Муаллиф томонидан соҳадаги тарқоқ қонунчилик ҳужжатларини тизимлаштириш, инвентаризация қилиш ва ягона ҳуқуқий механизм яратиш йўналишлари ёритилган.

Тадқиқот давомида ёшлар ресоциализацияси ва ҳуқуқий тарбия самарадорлигини оширишга қаратилган таклиф ва мулоҳазалар илгари сурилган.

Калит сўзлари: Ёшлар, профилактика, ҳуқуқбузарлик, қонунчиликни тизимлаштириш, норматив-ҳуқуқий асослар, ресоциализация.

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы совершенствования нормативно-правовой базы в сфере профилактики правонарушений среди молодежи.

Автор рассматривает направления систематизации разрозненных законодательных актов, их инвентаризации и создания единого правового механизма. В ходе исследования выдвигаются предложения, направленные на повышение эффективности ресоциализации молодежи и правового воспитания в современных условиях.

Ключевые слова: Молодёжь, профилактика, правонарушение, систематизация законодательства, нормативно-правовые основы, ресоциализация.

Abstract. This article analyzes the issues of improving the regulatory framework in the field of youth crime prevention. The author examines the directions for systematizing fragmented legislative acts, conducting their inventory, and creating a unified legal mechanism. The study puts forward proposals aimed at increasing the effectiveness of youth resocialization and legal education in modern conditions.

Keywords: Youth, prevention, delinquency, systematization of legislation, regulatory framework, resocialization.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ҳуқуқий ислохотларнинг янги босқичида ёшлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва улар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш механизмларини такомиллаштириш устувор вазифа сифатида белгиланган. Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 78 ва 79-моддаларида давлатнинг ёшлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолатлари қатъий белгилаб қўйилди¹.

Бироқ, амалиёт таҳлили шуни кўрсатадики, конституциявий нормаларни тўғридан-тўғри амал қилишини таъминлаш учун соҳага оид қонунчилик базасини тизимлаштириш зарурати мавжуд.

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2023. – 34-б.

Ҳозирги кунда ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси турли даражадаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинмоқда. Хусусан, “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонунлар ва бошқа қонуности ҳужжатлари шулар жумласидандир². Лекин ушбу ҳужжатларнинг тарқоқлиги (фрагментарлиги) ҳуқуқни қўллаш амалиётида муайян қийинчиликларни, баъзи ҳолларда эса коллизияларни келтириб чиқармоқда. Шу ўринда, Ўзбекистон Республикасида ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг ҳуқуқий асосларини таҳлил қилиш жараёнида, биз нафақат норматив ҳужжатларнинг сони, балки уларнинг *сифати, тизимлилиги ва ижтимоий муносабатларни тартибга солиш самарадорлиги* масаласига эътибор қаратишимиз лозим. Ушбу йўналишда ўтказилган тадқиқотлар миллий қонунчиликда бир қатор концептуал ва институционал бўшлиқлар мавжудлигини кўрсатмоқда. Хусусан:

а) норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тарқоқлиги муаммоси. Бугунги кунда ёшлар профилактикасига оид нормалар турли юридик кучга эга бўлган 40 дан ортиқ қонун ва қонуности ҳужжатларида “*сочилиб кетган*”. Шу ўринда, Ўзбекистонлик таниқли криминолог олим, юридик фанлар доктори *И.Исмоилов* ўзининг тадқиқотларида таъкидлаганидек, “*Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги қонунчиликнинг ҳаддан ташқари тарқоқлиги (кодификациялашмагани) ҳуқуқни қўллаувчиларда “ҳуқуқий нигилизм”ни келтириб чиқаради ва профилактик чораларнинг яхлит тизим сифатида ишлашига тўсқинлик қилади*”³. Олимнинг бу фикрини қўллаб-қувватлаган ҳолда айтиш мумкинки, амалиётда инспектор ёки педагог бир вақтнинг ўзида “*Вояга етмаганлар ишлари бўйича идоралараро комиссиялар тўғрисида*”⁴ги Низомга, “*Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида*”⁵ги қонунга ва бошқа идоравий буйруқларга амал қилишга мажбур. Бу эса қарама-қаршиликларни вужудга келтиради.

Хорижлик ҳуқуқшунос, криминолог *В.В.Лунеев* бундай ҳолатни “*қонунчилик инфляцияси*” деб атайди. Унинг фикрича: “*Агар ёшлар жиноятчилигига қарши курашувчи махсус ва ягона қонун бўлмаса, умумий нормалар ёшлар психологиясининг ўзига хос жиҳатларини инобатга олмайди, натижада профилактика самарасиз қолади*”⁶.

б) “Профилактика” ва “Жазо” ўртасидаги номуаносиблик. Амалдаги қонунчилик, хусусан, Жиноят кодекси ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс кўпроқ *репрессив (жазоловчи)* характерга эга бўлиб, уларда *реститутив (тиклаш, тарбиялаш)* нормалар салмоғи кам.

² Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги ЎРҚ-406-сон Қонуни. 2016 йил 14 сентябрь. / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (Lex.uz).

³ *Исмоилов И.* Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси: назария ва амалиёт муаммолари. Монография. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2018. – 87-б.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар фаолиятини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори // <https://lex.uz/docs/1732897>

⁵ Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сон Қонуни // <https://www.lex.uz/acts/2387357>

⁶ *Лунеев В.В.* Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. – Москва: Волтерс Клувер, 2005. – С. 312.

Машхур италян ҳуқуқшуноси *Чезаре Беккариа* ўзининг классик назариясида ёзганидек: “*Жиноятнинг олдини олиш жазолашдан кўра муҳимроқдир. Яхши қонунчиликнинг мақсади одамларни қўрқитиш эмас, балки уларни жиноят йўлидан қайтариш бўлиши керак*”⁷.

Афсуски, миллий қонунчилигимизда ҳалигача “эрта профилактика” (early prevention) механизмлари тўлиқ қонунийлаштирилмаган. Маҳаллий олим *З.С.Зариповнинг* фикрича, “*Биздаги муаммо шундаки, қонунчилик фақат ҳуқуқбузарлик содир этилганидан кейинги жараёни (пост-факт) тартибга солади. Аммо ҳуқуқбузарликка олиб келувчи ижтимоий детерминантларни (оилавий муҳит, ишсизлик) бартараф этишнинг мажбурий ҳуқуқий механизмлари қонун даражасида заиф*”⁸.

в) “Ёшлар” тушунчаси ва ёш чегарасидаги номувофиқликлар. Бунда яна бир жиддий назарий муаммо – бу профилактика субъекти бўлган шахсларнинг ёш чегарасини аниқлашдир. “*Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида*”ги Қонунда⁹ “ёшлар” деб 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган шахслар белгиланган. Бироқ, *Жиноят кодексида*¹⁰ асосий эътибор “*вояга етмаганлар*”га (18 ёшгача) қаратилган. Шу ўринда, юридик фанлар доктори, профессор *М.Ҳ.Рустамбоев* бу борада шундай ёзади. Яъни, “*Жиноят қонунчилигидаги “вояга етмаганлар” тушунчаси билан ижтимоий қонунчиликдаги “ёшлар” тушунчаси ўртасидаги тафовут, 18 ёшдан 30 ёшгача бўлган шахсларнинг криминологик назоратида бўшлиқни юзага келтирмоқда. Ушбу тоифадаги шахслар (ёш катталар) учун ҳам енгиллаштирувчи ёки махсус профилактик нормалар жорий этилиши мақсадга мувофиқ*”¹¹.

Ҳақиқатан ҳам, статистика кўрсатмоқдаки, жиноятларнинг катта қисми айнан 18-30 ёш оралиғидагилар томонидан содир этилади, лекин уларга нисбатан қонунчиликда худди вояга етмаганларга қўлланиладиган махсус тарбиявий чоралар (*педагог иштироки, ота-она қафиллиги*) кўзда тутилмаган.

г) Рақамли макон ва қонунчиликнинг “ортда қолиши”. Бунда замонавий ғарб криминологлари, хусусан *Дэвид Фаррингтон* ўз назарияларида “*Хавф омиллари*” (Risk factors) ўзгарганини таъкидлайди. Унинг фикрича, бугунги кунда кўчадаги безориликдан кўра, “*рақамли виктимизация*” (*интернет орқали қурбон бўлиш ёки жиноятга тортилиш*) ёшлар учун хавфлироқдир¹².

Бироқ, Ўзбекистон Республикасининг амалдаги “*Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида*”ги қонуни ёки Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексида интернетдаги деструктив гуруҳларга (*масалан, “Кўк кит” типидagi ўйинлар, диний экстремистик оқимлар*) жалб қилиш учун *аниқ ва тўғридан-тўғри жавобгарлик* механизмлари мукамал

⁷ Беккариа Ч. Жиноят ва жазо ҳақида (Италян тилидан таржима). – Тошкент: “Адолат”, 2002. – 94-б.

⁸ Зарипов З.С. Вояга етмаганлар жиноятчилигининг криминологик тавсифи ва олдини олиш чоралари. Ўқув қўлланма. – Тошкент: ТДЮУ, 2016. – 56-б.

⁹ Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги ЎРҚ-406-сон Қонуни // <https://lex.uz/acts/3026246>

¹⁰ <https://lex.uz/docs/111453>

¹¹ Рустамбоев М.Ҳ. Ўзбекистон Республикаси жиноят ҳуқуқи курси. Умумий қисм. 1-том. – Тошкент: “ILM ZIYO”, 2018. – 415-б.

¹² Farrington D.P. Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues. *Criminology & Public Policy*, 2013. Vol 2. – P. 12-15.

эмас. Шу ўринда ҳуқуқшунос олим А.А.Отажонов таъкидлаганидек, “Кибермакондаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича норматив база фақатгина тақиқлашга асосланган. Бизга провайдерлар масъулиятини ва ‘рақамли гигиена’ни таълим тизимига мажбурий жорий этишини назарда тутувчи қонунчилик базаси зарур”¹³.

Келтирилган олимларнинг фикрлари ва қонунчилик таҳлили шуни кўрсатадики, 2-босқичдаги асосий муаммо – бу тизимли ёндашувнинг йўқлигидир. Маҳаллий олимлар (И.Исмоилов, М.Рустамбоев) асосан кодификациялаш ва миллий қонунчиликни уйғунлаштириш тарафдори бўлса, хорижий назариялар (Ч.Беккариа, Д.Фаррингтон) профилактиканинг ижтимоий ва психологик жиҳатларини қонунда акс эттиришга ундайди. Шу боис, диссертациянинг кейинги қисмида айнан ушбу икки ёндашувни бирлаштирувчи – “Ўзбекистон Республикаси Ёшлар кодекси”ни яратиш ғояси илгари сурилиши илмий жиҳатдан асосланган деб топилади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасида ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини такомиллаштиришда ривожланган давлатларнинг илғор тажрибаси ва умумэътироф этилган халқаро ҳуқуқ нормаларига таяниш мақсадга мувофиқдир. Жаҳон криминологиясида ёшлар жиноятчилигига қарши курашишнинг пунитив (жазоловчи) моделидан ресторатив (тикланувчи) адлия моделига ўтиш тенденцияси кузатилмоқда. Хусусан, БМТнинг жиноятчиликнинг олдини олиш ва жиноий одил судлов соҳасидаги стандартлари миллий қонунчиликни тизимлаштириш учун “андоза” вазифасини ўтайди. Хусусан, “Пекин қоидалари” (БМТнинг вояга етмаганлар одил судловини юритишга доир минимал стандарт қоидалари)нинг 5-моддасида белгиланишича “Вояга етмаганларга нисбатан одил судлов тизими жазолашга эмас, балки вояга етмаган шахснинг фаровонлигини таъминлашга қаратилиши лозим”¹⁴.

Шунингдек, “Риёз қўлланмаси” (Вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олишга доир БМТ қўлланмаси)да “профилактика” тушунчасига кенг таъриф берилиб, ёшларни жиноят оламига кириб қолишининг олдини олиш учун “декриминализация” (қилмишни жиноят тоифасидан чиқариш) ва “депенализация” (жазо тайинламаслик) сиёсатини қўллаш тавсия этилади¹⁵. Ўзбекистон қонунчилигида ушбу халқаро нормаларнинг аксарияти акс этган бўлса-да, амалиётда уларнинг ижро механизмлари (масалан, ихтисослашган ювенал судларнинг йўқлиги) тўлиқ шаклланмаган. Жумладан, Германия қонунчилиги (Continental Law тизими) бизнинг ҳуқуқ тизимимизга яқинлиги билан ажралиб туради. Германиянинг 1953 йилда қабул қилинган “Вояга етмаганлар судлови тўғрисида”ги қонуни (Jugendgerichtsgesetz – JGG) энг мукамал кодификациялашган ҳужжатлардан биридир.

Ушбу қонуннинг ўзига хос жиҳати шундаки, унда “Heranwachsende” (Ёш катталар) тушунчаси мавжуд. Унга кўра, 18 ёшдан 21 ёшгача бўлган шахслар жиноят содир этганда, агар уларнинг руҳий ва ахлоқий ривожланиши вояга етмаганлар даражасида

¹³ Отажонов А.А. Кибержиноятчиликка қарши курашнинг ҳуқуқий ва ташкилий масалалари: Юрид. фан. номз. ... дис. автореф. – Тошкент: 2020. – 18-б.

¹⁴ БМТнинг вояга етмаганларга нисбатан одил судловни юритишга доир минимал стандарт қоидалари (“Пекин қоидалари”). БМТ Бош Ассамблеясининг 40/33-сонли Резолюцияси, 1985 йил 29 ноябрь. – 5-банд.

¹⁵ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines). Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 45/112 of 14 December 1990. – Para 5.

деб топилса, уларга нисбатан катталар учун мўлжалланган жазо эмас, балки вояга етмаганлар учун мўлжалланган *тарбиявий чоралар* қўлланилади¹⁶.

Таклиф ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, Ўзбекистонда ҳам 18-21 ёш оралиғидаги ёшларнинг жиноий жавобгарлиги масаласида Германия тажрибасини қўллаш, уларга нисбатан озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган муқобил жазоларни кенгайтириш мақсадга мувофиқ.

Англо-саксон АҚШ, Буюк Британия ва Япония ҳуқуқ тизимида “Диверсия” (*Diversio*) дастурлари кенг ривожланган. *Диверсия* – бу қонунбузар ёшни расмий суд жараёнидан четлаштириб, уни муқобил реабилитация дастурларига йўналтиришдир. Криминолог олим *М.Тонрининг* таъкидлашича, “Ёшларни қамоқхона ёки расмий суд залига олиб кириш – уларни “стигматизация” қилишга (жиноятчи тамғасини босишга) олиб келади ва қайта жиноят содир этиш эҳтимолини оширади”¹⁷.

Японияда эса “*Оилавий судлар*” (*Katei Saibansho*) фаолият юритади. Ушбу судлар жазолашдан кўра кўпроқ ташхис қўйиш марказини эслатади. Жумладан, судья ҳукмидан олдин психолог, шифокор ва ижтимоий ходим болани тўлиқ текширувдан ўтказди.

Шунингдек, Японияда “*Hogoshi*” (*қўнғилли пробация офицерлари*) тизими мавжуд бўлиб, улар маҳаллий ҳамжамият вакиллари билан сайланади ва назоратдаги ёшларга ғамхўрлик қилади¹⁸.

Қиёсий таҳлил шундан далолат берадики, Япониядаги “*Hogoshi*” тизими Ўзбекистондаги “*Маҳалла фаоллари*” ва “*Ёшлар етакчилари*” институтига жуда яқин. Бироқ, бизда бу институт вакиллари билан процессуал ваколатлари (*суд жараёнидаги иштироки*) қонун билан мустаҳкамланмаган.

Бизга минтақавий ва ментал жиҳатдан яқин бўлган Қозоғистон Республикаси тажрибаси ҳам эътиборга лойиқ. Қозоғистонда 2012 йилдан бошлаб “*Вояга етмаганлар ишлари бўйича ихтисослашган туманлараро судлар*” (Ювенал судлар) ташкил этилган¹⁹. Таҳлиллар шуни кўрсатдики, ихтисослашган судларнинг жорий этилиши вояга етмаганлар ўртасидаги жиноятчилик даражасини сезиларли пасайтиришга ва озодликдан маҳрум қилиш жазосини қўллаш амалиётини қисқартиришга хизмат қилган.

Хорижий тажриба таҳлили шуни кўрсатадики, Ўзбекистон қонунчилигини тизимлаштиришда қуйидаги 3 та институтга эҳтиёж мавжуд:

1. “*Ёш катталар*” мақомини Жиноят кодексига киритиш (*Германия тажрибаси*).
2. “*Диверсия*” механизмларини қонунийлаштириш (*АҚШ тажрибаси*).
3. *Ихтисослашган “Оила ва ёшлар судлари”ни* ташкил этиш (*Япония ва Қозоғистон тажрибаси*).

Юқорида амалга оширилган таҳлилий-танқидий ўрганишлар натижалари ҳамда илғор хорижий тажрибанинг қиёсий таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, Ўзбекистон Республикасида ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимининг

¹⁶ *Dünel F.* Juvenile Justice in Germany. In: *Juvenile Justice in Europe: Past, Present and Future*. Routledge, 2018. – P. 102.

¹⁷ *Tonry M.* The Oxford Handbook of Crime and Criminal Justice. – Oxford University Press, 2011. – P. 620.

¹⁸ *Yokoyama M.* The Juvenile Justice System in Japan. *Kogakuin Law Review*, 2019. Vol 27. – P. 15-18.

¹⁹ *Бердимуратова Г.* Қозоғистон Республикасида ювенал адлия тизимининг ривожланиши. // *Ҳуқуқ ва бурч* журналы, 2021, №4. – 45-б.

самарадорлигини ошириш норматив-ҳуқуқий базани тубдан ислоҳ қилиш ва тизимлаштиришни тақозо этади. Шу боис, мазкур соҳадаги қонунчиликни такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари сифатида қуйидаги илмий таклиф ва амалий тавсияларни илгари суриш мақсадга мувофиқдир.

Биринчи навбатда, соҳадаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тарқоқлигини бартараф этиш ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини унификация қилиш мақсадида **“Ўзбекистон Республикасининг Ёшлар кодекси”**ни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш зарурати мавжуд. Амалдаги қонунчилик базаси 20 дан ортиқ қонун ва 50 га яқин қонуности ҳужжатларидан иборат бўлиб, бу ҳолат ҳуқуқий коллизияларни келтириб чиқармоқда. Академик А.Х.Саидов таъкидлаганидек, “Кодификациялаш – бу шунчаки нормаларни йиғиш эмас, балки эскирган нормаларни чиқариб ташлаш ва янги сифат босқичидаги яхлит ҳуқуқий тизимни яратишдир”²⁰. Шу нуқтаи назардан, таклиф этилаётган Кодексида ёшларнинг ҳуқуқий мақоми, давлат кафолатлари билан бир қаторда, **“Ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизими”** ҳамда **“Ижтимоий ҳимояга муҳтож ва хавф гуруҳидаги ёшлар билан ишлаш тартиби”** каби махсус бўлимларнинг ажратилиши, профилактика субъектлари ваколатларини аниқ чегаралаш имконини беради.

Иккинчи муҳим йўналиш сифатида жиноят ва маъмурий қонунчиликни либераллаштириш ҳамда **“тикланувчи адлия”** (Restorative Justice) тамойилларини жорий этиш масаласи кун тартибига чиқмоқда. Хусусан, Жиноят кодекси ва Жиноят-процессуал кодексига вояга етмаганлар ва ёшлар (18-21 ёш) учун **“Диверсия”** (Diversion) институтларини жорий этиш илмий жиҳатдан асосланди. Бу механизм ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят содир этган ёшларни жиноий таъкибдан чиқариб, уларга нисбатан муқобил тарбиявий чоралар (*маҳалла кафиллиги, психолог назорати*) қўллаш орқали амалга оширилади. Мазкур ёндашув БМТнинг Бола ҳуқуқлари қўмитасининг 24-сонли Умумий шарҳидаги **“Давлатлар иложи борида болаларни расмий суд тизимидан четлатиш чораларини кўриши шарт”** деган императив нормасига тўлиқ мос келади²¹. Зеро, профессор Г.З.Тўлаганова қайд этганидек, вояга етмаганлар жиноятчилигида жазонинг мақсади азоб бериш эмас, балки шахсни жамиятга қайтариш (ресоциализация) бўлиши лозим²². Шунингдек, судгача бўлган жараёнда **“Медиацция”** тартибини мажбурий қўллаш институтини кенгайтириш таклиф этилади.

Учинчидан, глобаллашув ва рақамлаштириш жараёнлари шароитида **“электрон профилактика”**нинг мустаҳкам ҳуқуқий механизмларини яратиш долзарб аҳамият касб этмоқда. Амалдаги қонунчиликда виртуал макондаги таҳдидларга қарши курашиш механизмлари етарли эмас. Шу сабабли, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга **“Кибербуллинг”** (*интернетда таҳқирлаш*) учун жавобгарлик белгиловчи махсус норма киритиш, шунингдек, **“Ахборотлаштириш тўғрисида”**ги Қонунга провайдерларнинг вояга етмаганлар учун зарарли контентни автоматик филтрлаш мажбуриятини юклаш бўйича

²⁰ Саидов А.Х. Ўзбекистон Республикаси қонунчилигини ривожлантириш концепцияси ва кодификациялаш муаммолари. // *Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили*, 2019. – №1. – 12-б.

²¹ General Comment No. 24 (2019) on children’s rights in the child justice system. UN Committee on the Rights of the Child. CRC/C/GC/24. Para 16-18.

²² Тўлаганова Г.З. Жиноят ҳуқуқи. Махсус қисм. Дарслик. – Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2019. – 456-б.

Ўзгартиришлар киритиш мақсадга мувофиқ. Россиялик ҳуқуқшунос И.М.Рассоловнинг фикрича, интернет ҳуқуқида провайдерлар шунчаки техник воситачи эмас, балки ахборот хавфсизлигининг субъекти сифатида қонуний жавобгарликни ўз зиммасига олиши шарт²³.

Бу эса ёшларни замонавий ахборот хуружларидан ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий кафолатларини кучайтиради.

Тадқиқот доирасида амалга оширилган назарий-ҳуқуқий таҳлиллар ҳамда илғор хорижий тажрибанинг қиёсий ўрганиш натижалари шуни кўрсатмоқдаки, Янги Ўзбекистон шароитида ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини ислоҳ қилиш зарурати – мавжуд қонунчилик базасини шунчаки миқдор жиҳатдан кўпайтиришни эмас, балки уни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтаришни, яъни *чуқур тизимлаштириш ва кодификациялашни* тақозо этмоқда.

Амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тарқоқлиги (*фрагментарлиги*) ва профилактика субъектлари ваколатларидаги номувофиқликлар соҳада ягона давлат сиёсатини самарали амалга оширишга тўсқинлик қилувчи асосий омил сифатида баҳоланди. Шу боис, параграф доирасида ишлаб чиқилган илмий хулосаларга кўра, қуйидаги концептуал ўзгаришларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

Биринчидан, ҳуқуқий базани унификация қилишнинг энг самарали механизми сифатида *“Ўзбекистон Республикасининг Ёшлар кодекси”*ни қабул қилиш ҳаётий заруратга айланди. Мазкур Кодекснинг қабул қилиниши соҳадаги 20 дан ортиқ қонун ва кўплаб қонуности ҳужжатларидаги қарама-қаршиликларни бартараф этиб, ёшларнинг ҳуқуқлари, кафолатлари ва мажбуриятларини, шунингдек, профилактиканинг аниқ механизмларини ўзида жамлаган яхлит ҳуқуқий манба вазифасини ўтайди.

Иккинчидан, замонавий таҳдидларнинг ўзгарувчан табиатидан келиб чиқиб, миллий қонунчиликда *“рақамли профилактика”* (cyber-prevention) институтларини қонунийлаштириш лозим. Бунда интернет провайдерлари ва ижтимоий тармоқ маъмурларининг ёшларни зарарли ахборот хуружларидан ҳимоя қилиш бўйича юридик масъулиятини кучайтириш – виртуал макондаги ҳуқуқий иммунитетни шакллантиришга хизмат қилади.

Учинчидан, профилактика тизимининг фалсафасини ўзгартириш, яъни жазоловчи (пунитив) ёндашувдан тикланувчи (ресторатив) адлияга ўтиш мақсадида, қонунчиликка *“диверсия”* ва *“медиация”* институтларининг кенг жорий этилиши илмий жиҳатдан асосланди. Бу ўзгаришлар ёшларни жиноий муҳитдан узоқлаштириш, уларни жамиятга қайта интеграция қилиш (*ресоциализация*) жараёнини тезлаштириш имконини беради.

Пировардида, таклиф этилаётган ушбу норматив-ҳуқуқий ислохотлар ёшлар ўртасидаги жиноятчиликни нафақат жиловлаш, балки унинг туб илдизларини тизимли бартараф этишга хизмат қилувчи барқарор ва халқчил ҳуқуқий механизмни яратишни таъминлайди.

²³ Рассолов И.М. Право и Интернет. Теоретические проблемы. – Москва: Норма, 2009. – С. 89.